

udzielające w kolejnych wyrokach coraz pełniejszej ochrony różnym dobrom osobistym¹⁹.

Na zakończenie trzeba podnieść, że recenzowana monografia stanowi bardzo gruntowne i rzetelne studium wszechstronnie przedstawiające zagadnienie ochrony dóbr osobistych, a rozwoju pojęcia ogólnego prawa osobistości w szczególności. Główny czynnik jego rozwoju upatruje Autor we wpływie potrzeb społecznych i gospodarczych. Interesująco i przekonująco ukazuje, jak ugruntowanie konstrukcji praw osobistych w różnych działach własności intelektualnej, przyznawanie ochrony dobrom osobistym na podstawie § 826 i § 1004 BGB oraz dyskusje doktrynalne przyczyniły się do zwycięstwa koncepcji ogólnego prawa osobistości. Jest ono znaczącym osiągnięciem w procesie rozwoju nauki i prawach osobistych.

JANUSZ SZWAJA (Kraków)

Pavel Mates, *Vývoj volebního práva v buržoazním Československu*, Universita J. E. Purkyně v Brně 1981, ss. 230, 2 nlb.

Pavel Mates, historyk prawa z Uniwersytetu imienia Jana Evangelisty Purkyně w Brnie przedstawił nowe, marksistowskie ujęcie prawa wyborczego na obszarze Czechosłowacji w latach 1848 - 1938. Jest to pierwsze monograficzne opracowanie tematu w marksistowskiej czechosłowackiej literaturze historycznoprawnej. Sam temat był oczywiście przedmiotem zainteresowania czechosłowackiej nauki, przede wszystkim międzywojennego prawa państwowego, ale ujmowany był — co zrozumiałe — z innych pozycji historyczno-klasowych, politycznych i metodologicznych. Autorami tych międzywojennych prac byli tak znakomici przedstawiciele nauki prawa konstytucyjnego, jak np. B. Baxa, twórca projektu konstytucji Republiki Czechosłowackiej — J. Hoetzel, autor książki o czechosłowackim Sądzie Wyborczym — Z. Peška, czy F. Weyr, jeśli ograniczyć się tylko do nazwisk najważniejszych. Problem prawa wyborczego powracał nieraz również w powojennych badaniach historycznoprawnych¹. Nie było jednak dotąd opracowania, które by analizowało problem w tak dużym przedziale czasu (1848 - 1938) i w tak szerokim zakresie poszczególnych wewnętrznych tematów składających się na omawianą monografię (wybory parlamentarne, wybory samorządowe, partie polityczne a wybory, Sąd Wyborczy itp.).

Tytuł pracy nie odpowiada w pełni zawartości monografii. Bardziej adekwatny byłoby chyba tytuł: *Rozwój prawa wyborczego na ziemiach czechosłowackich w okresie kapitalizmu*. Tytuł książki P. Matesa sugeruje bowiem, iż początkiem rozważań Autora będzie rok 1918.

Książka napisana została na podstawie wielu źródeł (archiwalia, druki sejmowe, stenogramy obrad plenarnych parlamentu, programy partii politycznych, dane statystyki, orzecznictwo Sądu Najwyższego, Najwyższego Trybunału Administracyjnego i Sądu Wyborczego, prasa) i opracowań literatury. Wydaje się, że w zakresie

¹⁹ Ogólne prawo osobistości oraz przyznawanie odszkodowania pieniężnego w razie ciężkiego jego naruszenia zostało uznane za zgodne z ustawą zasadniczą (konstytucją), zob. Bundesverfassungsgericht, 14 II 1973, Soraya-Urteil, BVerfGE t. 34, 1973, s. 269, GRUR 1974, s. 44.

¹ Np. w pracy L. Bianchi, *Samospráva a občianske slobody v buržoaznej ČSR* (Bratislava 1954) czy w monografii L. Hubenáka, *Parlamentné voľby v buržoaznej ČSR* (Bratislava 1971).

literatury Autor mógł pójść jeszcze dalej. Myślę np. o wielkich, a nie dostrzeżonych przez P. Matesa, syntezach wiedzy o ustroju Czechosłowacji, jakimi są międzywojenne słowniki prawnicze i encyklopedie².

Praca składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów, zakończenia, wykazu źródeł i literatury oraz 3-stronicowego streszczenia niemieckojęzycznego. Zasadnicze części pracy skonstruowane są na podstawie kryterium chronologicznego (rozd. I — „Rozwój prawa wyborczego w latach 1848-1914; rozdz. II — „Prawo wyborcze w czasie powstania burżuazyjnej Czechosłowacji”; rozdz. III — „Rozwój prawa wyborczego w latach dwudziestych”; rozdz. IV — „Pogarszanie prawa wyborczego w latach trzydziestych”). Jedynie dwa ostatnie rozdziały obejmują całość międzywojennego okresu, a więc eksponując inne treści nakładają się po części na lata będące już poprzednio przedmiotem zainteresowania P. Matesa. Takimi całościowymi ujęciami są: rozdział V („Projekty zmian prawa wyborczego przedkładane przez partie burżuazyjne i reformistyczne”) i rozdział VI („Sąd Wyborczy i partie polityczne”). Ogromna większość rozważań dotyczy prawa wyborczego okresu I Republiki Czechosłowackiej. Na 216 stron wywodów merytorycznych, wliczając w nie również zamieszczone na końcu pracy przypisy, prawu wyborczemu lat 1848-1914 poświęcono jedynie 38 stron, mimo że jest to i okres znacznie dłuższy niż życie przedmonachijskiej republiki, i czas bardziej skomplikowanej regulacji prawnej (odrębna regulacja prawa wyborczego dla węgierskich ziem korony świętego Stefana w latach 1848-1849 i 1867-1913; odrębna regulacja prawna wyborów dla 17 austriackich krajów koronnych reprezentowanych w Radzie Państwa). Wynika stąd, że rozdział I ma charakter mniej lub bardziej informacyjny, stanowiąc tło dla rozważań o prawie wyborczym lat 1918-1938. Zaprezentowane tu wywody opierają się przede wszystkim na starszej i nowszej literaturze przedmiotu, wykorzystanej twórczo i krytycznie. Autor operuje rzadko oryginalnymi i nie wykorzystywanymi dotychczas źródłami. Także i wnioski Autora dotyczące znanych ograniczeń prawa wyborczego nie są w nauce nowością. Uwagę czytelnika zwracają dalej nieuzasadnione preferencje w zakresie omówienia prawa wyborczego austriackich krajów koronnych w stosunku do ziem Zalitawii, którym poświęcono jedynie dwie strony tekstu³. Te dwie części pracy (do 1914 i od 1918 r.) różnią się nie tylko szczegółowością rozważań i stopniem zbliżenia do omawianych problemów. Różni je także sam rejestr omawianych w nich zagadnień. Autora interesuje do roku 1914 wyłącznie prawo wyborcze do austriackiej Rady Państwa i dwuizbowego parlamentu Zalitawii, gdy tymczasem w części poświęconej okresowi międzywojennemu porusza poza parlamentarnym systemem wyborczym również zasady wyborów samorządowych różnego szczebla. Pominiecie prawa wyborczego do organów samorządu terytorialnego do wybuchu pierwszej wojny światowej pozbawia czytelnika możliwości obserwowania ewolucji zasad wyborczych do samorządu w dłuższym okresie, eliminuje możliwość oceny postępu w tym zakresie, dokonanego w ramach Republiki Czechosłowackiej.

² Por. np. *Slovník veřejného práva československého*, sv. I-V, Brno 1932-1948; *Československá vlastivěda*, díl V: Stát, Praha 1931.

³ Znacznie bardziej obszerne przedstawienie węgierskiego prawa wyborczego podają nie tylko liczne studia L. Bianchi i M. Potemry, ale także węgierskie i słowackie syntezы prawne i historycznoprawne. Por. np.: *Magyar jogi lexikon*, III. Kötet, Budapest 1900, s. 700 i n. (hasło: „Főrendiház” — „izba magnatów”); IV. Kötet, Budapest 1903, s. 718 i n. (hasło: „Képviselőház” — „izba posłów”); *Dejiny štátu a práva na území Československa v období kapitalizmu 1848-1945*, zv. I: 1848-1918, Bratislava 1971, s. 203-204, 206-209; A. Csizmadia, K. Kovács, L. Asztalos, *Magyar állam — és jogtörténet*, Budapest 1972, s. 358-359, 423-426. W najnowszej polskiej literaturze historycznej o węgierskim prawie wyborczym pisze krótko H. Bąkowski (*Rozpad Austro-Węgier 1914-1918. Sprawy narodowościowe i działalność dyplomatyczne*, wyd. 2, Kraków 1982, s. 38-39).

Zupełnie inaczej wygląda zasadniczy trzon pracy. Autor przedstawił w nim szereg sygnalizowanych wyżej zagadnień nie tylko od strony prawniczej analizy przepisów o prawie wyborczym, ale również od strony praktyki ich stosowania. Wartościowe i interesujące rozważania poświęcono powołanemu przy Najwyższym Trybunale Administracyjnym — ustawą z 29 lutego 1920 r. — Sądowi Wyborczemu⁴. W tej części pracy P. Matesa raz po raz pojawiają się poddawane krytycznej ocenie stanowiska międzywojennej literatury prawa państwowego odnośnie do poszczególnych zagadnień prawnych, jak też krytyczna ocena ustalających kierunek orzecznictwa wyroków Sądu Najwyższego, Najwyższego Trybunału Administracyjnego czy Sądu Wyborczego. Autor prezentuje postawy posłów, występujących w debacie parlamentarnej z pozycji określonych stronnictw politycznych, głosy prasy politycznej, komentującej i same teksty ustaw wyborczych i oceniającej poselskie wystąpienia, zapoznaje z programami głównych partii politycznych na odcinku prawa wyborczego. Wszystko to daje razem interesujący obraz funkcjonowania przepisów o ordynacjach wyborczych w skomplikowanych warunkach walki politycznej. Twórcze wykorzystanie przez P. Matesa dużych zespołów wielu rodzajów źródeł pozwala niewątpliwie lepiej poznać system czechosłowackiego międzywojennego prawa wyborczego w jego kształcie prawnym i w bardzo skomplikowanej polityczno-klasowej realizacji.

JÓZEF CIĄGWA (Katowice)

Marija G. Manolova, *Sazdavane na tyrnovskata konstitucija*, Izdatelstvo na Balgarskata Akademija na Naukite, Sofija 1981, ss. 187.

Bułgarska historyczka prawa Maria G. Manolova zajmuje się od lat problemami ustrojowymi ziem bułgarskich końca XIX w. Badania swoje koncentruje na powstałych po kongresie berlińskim z 1878 r. bułgarskich organizmach politycznych: Księstwie Bułgarskim¹ i Rumelii Wschodniej². Stosunkowo niedawno zaprezentowała nauce monografię dotyczącą ustroju zależnej od Turcji Rumelii Wschodniej³, a także kilka mniejszych prac, obejmujących problematykę ustrojową obu części podzielonej przez kongres berliński Bułgarii⁴. Przedmiotem ostatniej mono-

⁴ Ten fragment książki (s. 163 - 175 i 217 - 219) ukazał się — z małymi zmianami — również w języku polskim. Por. P. Mates, *Sąd Wyborczy w burżuazyjnej Republice Czechosłowackiej*, w: *Dawne sądy i prawo*, pod redakcją A. Lityńskiego, Katowice 1984. Problemowi sądownictwa wyborczego na Węgrzech w XIX i XX w. poświęcił ostatnio odrębną pracę węgierski historyk prawa J. Ruszoly, *A választási bírósákok és szabályozásának története hazánkban a reformkortól az 1945. évi VIII. tc. megalkotásáig*, Szeged 1979, ss. 110.

¹ Por. M. G. Manolova, *Daržavnijat savet po projekta na Lukijanov za Organičeski ustav za daržavno ustrojstvo na Knjažestvo Balgarija*, Pravna misal, 1973, kn. 3.

² M. G. Manolova, *Rusija i konstitucionното ustrojstvo na Istočna Rumelija*, Sofija 1976 oraz *Sadoustrojstvenata sistema v Istočna Rumelija*, God. Sof. univ., Jurid. fak., t. 66, 1975, Sofija 1976.

³ M. G. Manolova, *Rusija*.

⁴ M. G. Manolova, *Izgraždane na balgarskata buržoazna daržavna organizacija v perioda na Vremennoto rusko upravljenje 1877 - 1879*, Sofija 1969; *Meždunarodnopravnoto položenije na balgarskata daržava prez perioda 1878 - 1908*, *Meždunarodni otnošenija*, 1974, kn. 4; *Kmetskata juridikcija v balgarskata buržoazna daržava*, Pravna misal, 1977, kn. 1; *Formirane i rozvitie na balgarskija buržoazen daržaven aparat*, God. Sof. univ. Jurid. fakt. t. 68, 1977, Sofija 1978.